

SMYSL MNICHOVA

Pavel Tigrid (Paříž)

Tato úvaha tvořila úvodní část autorovy knihy (*Ozbrojený mír*, Universum, Praha 1948). Kniha vyšla v převratných dnech Února 1948 a šla z tiskárny rovnou do stoupy. Otiskujeme-li níže nepodstatně zkrácený původní text, nesoucí ovšem znaky doby svého vzniku, pak je to proto, že shrnuje některá fakta a nastoluje otázky, související s událostmi k nimž došlo před čtyřiceti lety, které mohly uniknout zejména mladším čtenářům tohoto časopisu.

Trauma a obavy

Smysl Mnichova. Rozšířme tato dvě slova takto: za první, co znamenala mnichovská dohoda pro Československo, a za druhé, co znamenala mnichovská dohoda a politika ústupků totalitním režimům pro Evropu a svět. V konečné části pak všimněme si aspoň zhruba mezinárodně politické situace, jak se vyvíjela od konce druhé světové války a věnujme pozornost závěrečné otázce, zda totiž duch Mnichova je opravdu mrtev a zda politika ústupků totalitním státům opravdu náleží neslavné minulosti.

Zkoumáme-li kteroukoliv závažnější politickou otázku v třetí Československé republice, nesmíme opominout vidět ji také ve světle dvou skutečností. Doufám, že to není hrubou generalisací, řeknu-li, že mezi námi, ve všech vrstvách našeho národa, žije strach. A má dvě tváře: jedna tvář — to je strach před Německem a Němci. Strach, že by se Němci nějakým způsobem vrátili do naší země. Strach, že rozpory a nedorozumění mezi vítězi by pomohly znovu na nohy poraženému. Strach před silným, sjednoceným Německem. Tento strach je politickou skutečností, s níž se musí počítat. A kdyby životnost a živelnost tohoto strachu si uvědomili někteří představitelé velkých mocností, chápali by také lépe nervositu a někdy i hysterii.

kteřá jde v patách kterékoli pravdivé či falešné zprávě, kteřá hovoří o posilování Německa.

Druhá tvář našeho národního strachu je poněkud jiná. Je to strach před druhým Mnichovem. Zdá se to na první pohled unáhleným tvrzením. Ale je to skutečnost vážného politického dosahu. Lidé nejrůznějších vrstev, hlásící se k nejrůznějším politickým stranám, se ve svém srdci obávají, že historie Mnichova by se mohla opakovat. Že by snad opět došlo k rozhodnutím nedozírného dosahu, které by skončily zničením státní nezávislosti, že takovéto osudové rozhodnutí by se opět mohlo stát, aniž oběť byla slyšena. Že opět by tento národ stál ve světě sám, zrazen jedněmi, opuštěn ostatními. A není, myslím, pochyb o tom, že velká většina tohoto národa žádá si takové zahraniční politiky, kteřá by, pokud je to v lidských silách, znemožnila opakování Mnichova. Jak živý je tento problém, o tom svědčí nesčetné rozpravy, které od osvobození byly vedeny v novinách i na schůzích, v rozhovorech i v učených spisech. Námět byl stále stejný: se Západem nebo s Východem? Anebo s oběma? Českoslovenští komunisté na př. neopominou jediné příležitosti, aby nevyslovili svůj názor. Jejich argumentace je prostá. Říkají: „My všichni, Češi a Slovinci, jsme a musíme být provždy spojenci Východu, na Východě leží skutečná záruka naší bezpečnosti. Jenom Východ může být skutečným ochráncem před novým německým nebezpečím.“ Na adresu t. zv. západníků říkají: „Vy chcete zase spoléhat na Západ, který nás už jednou zradil? Který byl strůjcem hanebné dohody čtyř mocností v Mnichově? Který prodal nezávislost Československa za několik měsíců nečestného míru? A který především se zřejmě nepoučil ze své lekce a který kdykoli může opakovat celou tu nebezpečnou hru?“ Sovětské Rusko, říkají komunisté, stálo pevně po boku Československa v době mnichovské krise a naše spojení s ním je dnes naší jedinou zárukou, že nový Mnichov je nemyslitelný.

Tento výklad nepostrádá logičností a také opravdu se k němu hlásí mnozí, které ani zdaleka nelze označit za komunisty. President republiky ve svém projevu k Československé státní radě v Londýně 3. února 1944 pravil: „Tato smlouva (se Sovětským svazem) spolu se vším, co se vyvine ve spolupráci Sovětského svazu se západní Evropou, znemožní jednou provždy opakování Mnichova. Jinými slovy, co tu nyní děláme, jest jedno z hlavních zajištění celé naší budoucí existence svorného, národního československého státu, státu Čechů, Slovinců a karpatských Ukrajinců.“

Jak to bylo

Je známo, že nejkratší paměť je v politice. K účelu naší úvahy zopakujme si proto prostá fakta oněch událostí v měsících srpnu a září 1938. V té době německá část obyvatelstva Československa, či přesněji řečeno velká jeho část, stála pevně za Henleinem. Jeho strana dobyla velkého vítězství v posledních parlamentních volbách a byla nejsilnější stranou v pražském parlamentě. V roce 1938 vyvrcholila kampaň za tak zvané splnění poža-

давкú sudetských Němcú. Henlein, jehož strana byla podporována rostoucími silami národního socialismu v Německu a výbojnou politikou Hitlerovy vlády, věděl dobře, že jeho chvíle přišla. Příklad rakouského anšlusu byl příliš lákavý. Henlein navštívil Londýn a podařilo se mu přesvědčit některé pro-německé osobnosti britského života, že tak zvaný německý problém v Československu musí být rozřešen, a to, jak pravil Henlein, v zájmu pevného a trvalejšího míru. Mezitím Hitler a jeho pomahači rozpoutali zuřivou kampaň proti republice, jejímu prezidentovi, její menšinové politice a v neposlední řadě i proti jejímu spolenectví se sovětským Ruskem.

Ke konci července 1938 rozhodla se britská vláda, že pošle do Prahy jako pozorovatele lorda Runcimana. Tento gentleman měl příkaz, aby se pokusil být prostředníkem mezi sudetskými Němci a pražskou vládou. Runciman přijel do Prahy 1. srpna a vrátil se do Londýna 16. téhož měsíce. Tam prohlásil, že podle jeho názoru se Němci nikdy nemohou dohodnout s Čechy a že zbyvá jediná cesta, totiž radikální řešení celého problému. Koncem srpna vypracoval prezident republiky spolu s vládou nový plán na řešení menšinové otázky v Československu. Tento plán byl předložen zástupcům sudetoněmecké strany a byl pro Němce velmi příznivý. 2. září přijal Hitler v Berchtesgadenu Henleina. Den potom britský velvyslanec v Praze pan Newton oznámil prezidentu Benešovi, že je naprosto nezbytné, aby československá vláda přijala všechny základní požadavky Henleinovy strany, jak byly formulovány v tak zvaném karlovarském programu. 5. září provedla Francie částečnou mobilisaci svých záloh, zatím co francouzský ministr zahraničí Bonnet prohlásil v Bordeaux, že Francie v každém případě splní své závazky.

Sedmého téhož měsíce vyšel v londýnských *Times* od té doby proslulý úvodník, v němž tento polooficiální list doporučoval československé vládě, aby postoupila sudetoněmecké území Reichu. 11. září, zatím co v Evropě rostlo napětí, oznámila vláda Jeho Veličenstva, že Velká Britannie v případě války bude stát po boku Francie. 12. září Hitler ostře zaútočil na Československo a jeho presidenta ve své řeči v Norimberku a vyhrožoval válkou. Den potom vypukly nepokoje v sudetoněmeckých oblastech a v některých z nich je vyhlášeno stanné právo. Henlein odmítá dále vyjednávat s pražskou vládou a žádá plebiscit. 14. září — právě rok po smrti presidenta Masaryka — zve Hitler ministerského předsedu Chamberlaina do Berchtesgadenu. K rozhovorům dochází den poté, není však ani stopy po dohodě. Hitler není ochoten k ústupkům a raději riskuje válku. Henlein a jeho spolupracovníci utíkají do Německa. 16. září Chamberlain se vrací do Londýna a svolává ministerskou radu. Francouzští ministři Daldier a Bonnet jsou narychlo pozváni do Londýna. Československý ministerský předseda oznamuje, že požadavek plebiscitu je pro pražskou vládu nepřijatelný. 19. září dostává československá vláda po prvé podrobné informace o tak zv. anglo-francouzských návrzích na řešení celého sporu. Pražská vláda je zamítá, navrhuje však přímá jednání s Německem na podkladě dohody z roku 1925.

Mezitím Polsko a Maďarsko oficiálně oznámily své územní požadavky na Československu. 21. září navštíví presidenta Beneše britský a francouzský velvyslanec v Praze a naléhají na něho, aby přijal anglo-francouzské návrhy. Téhož dne odpoledne se vláda rozhodne za jistých garancii tyto návrhy přijmout. V Ženevě Litvinov dotvrzuje, že sovětské Rusko pomůže Československu v případě, že také Francie půjde do války. 22. září Chamberlain letí do Godesbergu, kde jsou s Hitlerem zahájena jednání na podkladě přijetí anglo-francouzských návrhů pražskou vládou. Ta mezitím resignuje. Druhého dne godesbergská konference končí neúspěchem, neboť Hitler má nové požadavky. Teď už chce všechna sudetská území, kde je přes 50 procent německého obyvatelstva. Tyto oblasti mají býti obsazeny německými brannými silami do 1. října 1938. V okresech, kde je méně než 50 procent německého obyvatelstva, má být proveden plebiscit.

Je zřejmé, že Hitler chce mnohem více, než původně žádal: plně je přesvědčen, že nic neriskuje, nejméně ze všeho válku. Londýn i Paříž doporučují československé vládě, aby učinila jakákoli opatření, jež pokládá za nutná. Je vyhlášena všeobecná mobilisace. Godesbergský návrh pražská vláda odmítá dne 25. září s tím, že tu jde vlastně o ultimatum, které jde mnohem dále ve svých nárocích i celkovém tónu než původní návrhy anglo-francouzské. Zdá se, že válka je nevyhnutelná.

Daladier a Bonnet mají nové porady v Londýně. President Roosevelt posílá všem interesovaným vládám osobní poselství a varuje před válkou. 26. září žádá Chamberlain Hitlera, aby svolal konferenci, které by se zúčastnili také zástupci Československa a na níž by bylo jednáno o způsobu a prostředcích, jimiž by bylo možno odevzdat sudetoněmecké oblasti Říši. Československo je ochotno zúčastniti se takovéto konference.

Příštího dne Hitler vyhrožuje válkou. — „Dnes je úterý,“ říká výhružně panu Wilsonovi, jenž přivezl z Londýna osobní dopis pana Chamberlaina, — „dnes je úterý a příští pondělí jsme ve válce.“ — Také Britannie provádí částečnou mobilisaci. 28. září přichází osudné pozvání z Berlína: v Mnichově se má konat konference čtyř mocností, Německa, Italie, Velké Britannie a Francie. Tato konference, známá od té doby jako konference mnichovská, je zahájena 29. září o půl druhé odpoledne. Končí 30 minut po půlnoci dne 30. září. Zástupci Československa se nesměli zúčastnit porad a rozsudek byl jim přečten o půl jedné v noci. 1. října 1938 o druhé hodině odpoledni německé branné síly překročily československé hranice. O den později na jiném místě překročily hranice Československa vojenské oddily polské. Krise je zažehnána, mír byl zachován.

Takový je stručný výčet událostí oněch osudných dnů. Nebylo by nic snazšího než zdůraznit celé to tragické pozadí, na němž se mnichovské drama odehrávalo. Bylo by možno vzpomenout obětí, které Československo a jeho vojáci byli připraveni přinést, ale nebyla jim dána možnost. Bylo by možno ličit podrobnosti předmnichovských i mnichovských jednání, která byla ponižující a urážející svobodný národ a svéprávný stát. Bylo by možno poukázat na to, jak spojenci a přátelé prováděli nátlak na

vládu nezávislého státu, aby přijala rozhodnutí, které neznamenal nic méně a nic více, než konečné zničení tohoto státu. V průběhu mnichovských jednání musila jedna strana učiniti všechny ústupky a druhá strana žádné. A konečně poslední akt tragedie se odehrál bez přímé účasti oběti. Mohli bychom vzpomenout toho, jak pozdě v noci 30. září 1938 byl rozsudek přečten československému vyslanci v Berlíně a jak mu nebylo dovoleno jakkoli komentovat dohodu čtyř mocností; jak pan Chamberlain zival, pan Daladier byl lhostejný a pan Hitler veselý! Tyto a mnohé jiné události předmnichovské i mnichovské jsou nepochybně v česvé paměti našeho lidu a přispívají k onomu strachu, o němž byla už zmínka.

Domnívám se však, že v odstupu devíti let je třeba vidět věci racionálně. Zejména je třeba, abychom viděli Mnichov v jeho správné dějinné perspektivě. Domnívám se proto, že bude správné pohovořit zevrubně o čtyřech otázkách, které se mi dnes zdají být důležité pro pochopení smyslu Mnichova.

První otázka je, zda problém německé menšiny byl opravdu důvodem nebo jen záminkou, a to jak pro Německo, tak i pro západní mocnosti.

Za druhé, pokusme se zhodnotit mravní, politický a vojenský zisk, který snad přinesla politika smířování s totalitními státy a uvažme tyto zisky jak s hlediska Německa, tak i s hlediska spojenců.

Třetí otázka, významu spíše lokálního, ale neobyčejně důležitá, zní, zda v době mnichovské mělo se Československo obrátit zády ke všem rozhodnutím, učiněným proti jeho vůli a chopit se zbraně, ať už nepřátelské síly byly jakkoli velké.

A konečně, promluvme si o Mnichovu jako o jedné z událostí v celém řetězu rozhodnutí a skutečností, které vedly k druhé světové válce.

Německá menšina

Měl lord Runciman pravdu, když po svém návratu z Prahy prohlásil, že další soužití Čechů a Němců je nemožné? Myslím, že jenom částečně. Po staletí žili Češi a Němci pospolu v hranicích českého státu a po celá dlouhá údobí nebylo mezi nimi větších sporů. Bylo samozřejmé a logické, že po roce 1918 vliv německého živlu byl oslaben, avšak politika všech československých vlád první republiky vůči národnostním menšinám byla smířlivá a vcelku nezaujatá. Byla patrně, jako menšinová politika, nejlepší v celé střední a jihovýchodní Evropě. Od počátku německé politické strany měly své zástupce v československém parlamentě a v celé řadě vlád republiky. Němci požívali stejných práv jako Češi a Slováci. Německé university, německé učitelstvo mělo tak velkou svobodu, že ji nakonec dokonale zneužilo. Henleinova strana stala se nejsilnější v zemi. Ovšem lord Runciman měl pravdu, když prohlásil, že v soudobé situaci, jak se vyvíjela na podzim 1938, bylo jen málo naděje na smírné rozřešení česko-německého

sporu. Bylo to vlivem tlaku a podpory hitlerovského Německa, že se tento problém rozrostl na otázku evropskou a že mohl ohrozit evropský mír.

Od té chvíle, co Hitler prohlásil, že deset milionů Němců, kteří dosud žijí mimo říši, musí přijít „Heim ins Reich“ — od té chvíle kostky byly vrženy. Henleínova strana se proměnila v nebezpečnou pátou kolonu. A přece ani Henleín nevěřil v tak rozsáhlé vítězství, jakého dosáhl Hitler v Mnichově. Henleín přivezl sebou do Berchtesgadenu návrh autonomních sudetských území, jichž měl být šéfem. Ale Hitler prohlásil, že nic, kromě připojení sudet. oblastí k Německu, ho neuspokojí. Původně měl Henleín v úmyslu se dohodnout s pražskou vládou na podkladě karlovarského programu. To však Hitler zakázal. Po nátlaku se strany Francie a Anglie na pražskou vládu bylo rozhodnuto přijmout rozdělení republiky. Od té chvíle byl celý problém jen otázkou praktického provedení. A pan Chamberlain takřka v každé své řeči v té době na to poukazyval. „Zdá se mi neuvěřitelné,“ pravil, „že bychom měli jít do války pro otázku, která ve skutečnosti je už rozřešena a zbývá jen problém procedury.“

Z toho všeho a mnoha jiného je zřejmo, že Hitlerovým cílem bylo zničit československý stát a že rozbití tohoto státu bylo jen přípravou k dalším odvážným podnikům. Ze všech dokladů o mnichovské krizi je dosti dobře zřejmé, že všechny postavy mnichovské tragedie si byly vědomy záminky, kterou Hitlerovi poskytovala otázka německé menšiny v republice. Je nemožné věřit, že tak zkušení politikové, jako byli Chamberlain a Halifax, Daladier a Bonnet, by nevěděli, že tu jde o záminku a nikoli o skutečný důvod. President republiky poukázal nesčíslněkrát na tuto skutečnost. Poukazyval na to, že obětovat Československo znamená obětovat Evropu. Nebylo mu však — nebo spíše nechťelo — být rozuměno. Ve své knize *Šest let exilu a druhé světové války* president píše: „Runcimanovi jsem nesčíslněkrát řekl, že nejde o naše Němce a tudíž o otázku vnitřní, nýbrž že jde o poměr Berlín — Praha. Lacroixovi i Newtonovi jsem nesčítelněkrát řekl a vyličil, co se stane — a dnes se to všechno jedno za druhým děje, počínajíc ČSR a pokračujíc Rumunskem, Polskem atd. — jestli nás opustí a nepůjdou s námi do důsledků na náš ochranu a v odporu proti Německu... Ale věděl jsem, že Paříž i Londýn hledají cesty, jak v žádném případě nejít.“

Co se získalo

Tato poslední presidentova poznámka přivádí nás k druhé otázce — totiž k problému tak zv. politiky ústupnosti totalitním státům, známou pod jménem politiky appeasementu. To je i dnes nejvíce diskutovaný problém moderní diplomacie. Mnichov byl jenom jedním článkem v celém řetězu této politiky. Vzpomeňme jenom na habešskou válku, na politiku neintervence v době španělské občanské války, na stálé oslabování Společnosti národů, na obsazení Porýní, na německé zbrojení a na rakouský anšlus v roce 1938. Ze všech dokumentů, které jsou po ruce, je zřejmo, že tato poli-

tika ústuposti fašismu a nacismu zdála se býti v době Mnichova nejlepší a nejrozumnější. Důvodů bylo mnoho: ve Francii velká část národa byla unavena válkou a bála se války nové. Profafašistické živly byly silné a u moci. Jak pro Britanii, tak pro Francii nebezpečí bolševismu bylo velké a skutečné. Mnoho státníků spíše věřilo Hitlerovi než Stalinovi. Západní mocnosti byly na válku špatně připraveny. Hrál se tudíž o čas a jistě aspoň někteří politikové na západě upřímně věřili v možnost dorozumění s hitlerovským Německem. Chamberlain byl rozhodnut zachránit mir stůj co stůj: cesta takovéto politiky mohla vést jedině přes Mnichov. Francouzští i britští politikové té doby se domnívali, že splněním územních nároků Německa a jistými hospodářskými výhodami bylo by možno Německo pacifikovat.

Blízká budoucnost měla odpovědět na všechny tyto otázky: invase Polska německou armádou byla odpovědí poslední. Dnes politika appeasementu je odsuzována takměř všemi politiky a státníky a stala se do té doby varováním a přímo hrozbou komukoli, kdo by svou politiku chtěl založit ve stejném směru. Heslo: není možno smířovati se s útočником a činit ústupky, ať už jde o vládu, o režim nebo o celý národ, stalo se běžným v mezinárodní politice po válce. Vezmou-li si mocni tohoto světa mnichovské ponaučení k srdci, pak snad přece jen mnichovská krise nezůstane bez svého dějinného poslání. Dr Beneš řekl několik měsíců po mnichovské krizi ve svém novém londýnském domově: „Naše politika byla správná, to všichni ještě uvidí a poznají. Nemám, co bych na ni měnil... Tady na západě snad si ještě myslí, že Mnichovem zachránili mir. Brzy všichni uvidí, že jsou už vlastně ve válce. Mnichov rozhodl, že válka je neodvratná... Nechtěli rozumět, válka je přinutí, aby dělali politiku, o kterou my jsme usilovali po celých dvacet let.“ A ve zmíněné knize prezident republiky praví: „A tak se rozhodnutím osudu stalo, že se na Československu musilo ukázat, zdali je či není možná se s nacismem dohodnout, zdali je či není možno s nacistickým režimem žít v dobrém sousedství a ve spolupráci.“

Zradila Francie?

Při této příležitosti promluvíme stručně o otázce, která není bez významu pro styky československo-francouzské. Otázka zní: Zradila Francie Československo v době Mnichova? Velká většina československých politiků, jakož i velká většina národa by jistě odpověděla kladně. Vždyť Československo mělo spojeneckou smlouvu s Francií, v níž se pravilo, že obě strany si přispěchají vzájemně na pomoc, stane-li se jedna z nich cílem nevyprovokovaného útoku. Pánové Daladier a Bonnet a někteří jiní francouzští politikové dovedli všelijak vykládat smysl Mnichova, dokonce i po skončení války. Daladier prohlásil 27. října 1938, že Mnichov byl výrazem realistické politiky a že nikdo nevykonával nátlak v Mnichově. Kdyby takového nátlaku

bylo, pan Daladier by se prý byl vrátil do Paříže a povolal národ do zbraně. — To pan Bonnet už byl chytřejší. Zdeněk Smetáček zaznamenává ve své knize *Od Mnichova k válce* projev pana Bonneta z 8. října 1938. Bonnet tehdy pravil: „Není pravda, že Francie nesplnila své závazky... Řekli jsme jen, že kdyby Německo užilo násilí, Francie splní své závazky a pomůže Československu. Řekli jsme však také, že všemi prostředky, které máme po ruce, se zasadíme o znemožnění takového násilného zákroku a pokusíme se o smírné vyřešení sudetoněmeckého problému.“ To znamená, poznamenává Smetáček, že Francie si byla vědoma svých závazků, tvrdila však, že Československo nebylo napadeno a že se vzdalo z vlastní vůle části svého území. Ve skutečnosti Francie donutila pražskou vládu, aby přijala takové rozhodnutí, poněvadž jinak by byla nucena splnit svou povinnost. A právě v této nemravnosti celé metody spočívá samo jádro mnichovské tragédie.

Někteří francouzští právníci šli dokonce dále než pan Bonnet. Tak na př. pan Barthelémy napsal v listě *Le Temps* už v dubnu 1938, že Francie nemá už žádných závazků k Československu, poněvadž spojenecká smlouva byla jenom jedním z koleček mechanismu Společnosti národů; a vzhledem k tomu, že Společnost národů byla už tehdy mrtvou organizací, byla mrtva i smlouva československo-francouzská. K tomu všemu správně poznamenává Smetáček, že každá politická smlouva je výrazem jisté politické vůle, která jí podporuje. Smlouva je cárem papíru, jakmile vůle ke splnění smluvních závazků je mrtva nebo ochromena. V roce 1938 vůle francouzské vlády a většiny francouzského lidu splnit závazky jistě ochromena byla. Francouzská veřejnost byla špatně informována politiky i tiskem o skutečné situaci. Vnitřní slabost, která se plně projevila jen dva roky potom, zachvátila už tehdy, v době Mnichova, sladkou Francií.

Bojovat či nebojovat?

Ještě dnes se hovoří u nás v souvislosti s Mnichovem o otázce, jež tehdy na podzim 1938 rozdělila, aspoň na chvíli, národ do dvou táborů: bojovat či nebojovat? Měli jsme snad tehdy přijmout boj bez ohledu na to, jaké síly proti nám? Neměli jsme snad zvednout zbraň a bránit se prostě proto, že jsme byli napadeni a v právu? Nebo přece jen bylo správnější přijmout porážku, uchránit životy a statky a národu známou trpnou resistencí čekat na chvíli, jež bude příhodnější a kdy mnohem mohutnější síly budou na naší straně? Bylo rozhodnuto pro řešení druhé. Československo nešlo do války, opustilo svá opevnění, demobilisovalo armádu a připravovalo se politicky i hospodářsky na úlohu podmaněného. Může sotva býti pochyb o tom, že Poláci, Srbové nebo Irové ve stejné situaci by přijali zápas a riskovali všechno v hrdinském, byť i předem ztraceném zápase. Hodně rozumných lidí u nás věří, že rozhodnutí, které bylo učiněno v době Mnichova, bylo do

jisté míry typické pro českou národní povahu. Po tři sta let se Češi učili, že jejich hlavním úkolem je zachovávat svou národní svébytnost, jazyk, národní povědomí. Všechny tyto úkoly, spíše povahy defensivní, nesly s sebou celou řadu různých kompromisů. Profesor Chalupný kdysi napsal: „Boj o sebezachování je typickým znakem našeho národa v minulosti, přítomnosti a také v předjímání budoucnosti.“ Války, které Češi vedli, byly výlučně obranného rázu. Čeští vlastenci pokládali za hlavní úkol lidu „neutopit se v německém moři“. Český humanismus, tato velká mravně-politická síla v novodobých dějinách českých, je nejkrásnějším a nejlepším plodem české nevybojnosti. Masaryk to krásně vyjádřil větou, že „mravní síly společenské jsou stejně skutečné jako pruští generálové“.

Stručně řečeno, po celá staletí byl národ veden nejlepšími svými lidmi v tom smyslu, že mravní síly nakonec zmohou víc než moc a násili. Kolikrát v našich dějinách byla mnohem větší vůle k dohodě s nepřitelem než k boji s ním; kolikrát byla větší vůle ke kompromisu než k zápasu! I ve Vidni se postupovalo opatrně na půdě říšské rady; byla tu vůle ustoupit všude, kde postavení odpůrce byla příliš silná a naopak jít cestou menšího odporu.

Je tudíž možno prohlásit s jistou mírou přesnosti, že rozhodnutí, které učinil prezident a vláda republiky v mnichovské krizi, bylo celkem v duchu a souladu s určitými rysy české národní povahy, jakož i tradice a historie této země. Tímto rozhodnutím opět zachránili jsme část této země a jejího obyvatelstva před fyzickou zkázou. Zároveň jsme uchovali sílu a fyzickou odolnost národa pro chvíli, jež se mnohem lépe hodila pro náš konečný cíl, t.j. pro chvíli, kdy mocnosti vypověděly Německu válku. A domnívám se, že kdybychom dnes uspořádali plebiscit o tom, zda rozhodnutí z roku 1938 bylo správné, většina lidí by řekla své ano. Ve zmíněné už knize prezident Beneš píše:

„Naše těžká historická posice se znovu jako vždycky ve všech těžkých dobách našich dějin ukázala. Naši si často vůbec neuvědomují, že národ, který v historii měl a má své těžké úcty s Maďarskem, Německem, Rakouskem a i Polskem, který je sám příliš malý, aby byl dost silný a pro kteréhokoli souseda *rozhodujícím* spojencem proti všem druhým..., že národ ten si jejich přátelství nebo aspoň neutralitu nemůže vykoupit v těžkých chvílích své historie jinak než částmi svého vlastního těla.“ A dále: „Válka v roce 1938: ano, byl jsem hotov ke všem eventualitám..., bylo mi jasno od měsíce srpna a září, že nejsprávnější řešení krise pro nás, pro Francii, pro Evropu i pro Německo je nepovolit, i za cenu války. To byla má politika. Ale už od srpna jsem viděl, jak Paříž i Londýn s námi hrají.“ V konečném hodnocení Mnichova prezident Beneš píše: „Takto aspoň jsme se bránili, jak se dalo a zachovali čest. Byli jsme sice zrazeni, získali jsme si však uznání světa (aspoň všech slušných lidí) a zachovali pro budoucnost stát a hypotéku proti svým bývalým spojencům. Válka nebo dohoda s Německem by vedla k témuž (t. j. k státnímu rozkladu a k ztrátě republiky). Poslední eventualita, t. j. dohoda s Německem, by skončila dokonce v nectí a pohaně.“

Líc rubu

Snad se mi podařilo v těchto řádcích dotknout se základních politických problémů, týkajících se evropské krise z roku 1938. Poukázali jsme na to, že otázka německé menšiny v celé krizi byla jenom záminkou Hitlerovi, aby mohl nějak podepřít své požadavky; zároveň však byla také záminkou Chamberlainovi a Daladierovi, aby měli jakýs takýs racionální podklad pro svou politiku ústupků. Viděli jsme, že tato politika přinesla velký zisk totalitním režimům a velmi pochybné výhody demokraciím a že ve Francii nebylo dosti vůle splnit závazky, které tato země měla jako spojence Československa. Viděli jsme, že odevzdat část státního území bez boje bylo do jisté míry v souladu s tradiční politikou tohoto národa, již možno vyjádřit slovy: „Počkejme si na lepší příležitost.“

Cizinci jsou u nás někdy překvapeni, když se přesvědčují o tom, že v této zemi žije dosud obava před opakováním Mnichova. Některé politické strany u nás ukazují na příkladě Mnichova, jakou hanebnou politiku dovedou sledovat kapitalisté a reakcionáři, vždycky ochotní obětovat cokoli v zájmu vládnoucích tříd. Není pochyb o tom, že hnutí a lidé, kteří rozhořčeně odmítají politiku mnichovského rázu, mají mnoho následovníků. Konec konců žádný Čech nemůže nevpomenout Mnichova, aniž mu nešel mráz po zádech. Vždyť jsme byli připraveni mnohem spíše k boji než k ústupu. Věděli jsme, co to znamená, vládnou-li v zemi Němci a zrádci. Byli jsme svědky hanebné komedie, tak zv. vídeňské arbitráže. Čekali jsme marně na garancie nových hranic, které nám byly slíbeny. Naproti tomu je chybou, jestliže se dnes ještě, za situace zcela rozdílné, užívá mnichovské krise jako zbraně v boji proti Západu.

Všimněme si také líc mnichovského rubu. Vzpomeňme na příklad těch (a bylo jich mnoho), kdož stáli pevně a bojovali všemi zbraněmi proti politice mnichovské. V Anglii Churchill, konservavec, nevážil slov při odmítání mnichovské politiky. Eden podporoval Churchilla a pan Duff Cooper, další konservavec, dokonce resignoval. Celá tehdy socialistická opozice kritisovala v parlamentě mnichovské rozhodnutí. Ve Francii Mandel, Reynauld, Champetier de Ribes, Bidault a Gay stáli za Československem a spolu s náčelníkem francouzského generálního štábu Gamelinem snažili se přesvědčit Daladiera a Bonneta, že jejich politika je osudnou. Francouzský vojenský attaché v Praze, generál Faucher, se vzdal svého místa, vrátil francouzské vládě svá vyznamenání a dal se k dispozici československé armádě. Sovětska vláda po celou dobu mnichovské krise stála za Československem a prakticky pomohla značně Československu tím, že v ostré notě varovala polskou vládu plukovníka Becka před jakýmkoli postupem proti Československu. A v mnoha jiných zemích, na př. ve Spojených státech, sympatie lidových mas nepochybně byly s touto zemí. Vzpomínáme-li Mnichova, vzpomeňme s vděčností i těchto odvážných lidí.

Někteří z tvůrců a obránců mnichovské dohody říkají ještě dnes, že politika ústupků oddálila válku o celý rok, a že tento rok byl neobyčejně důležitým pro Británii a Francii, poněvadž tyto země mohly pokračovat ve svém zbrojení a dobudovat své armády, loďstvo a letectvo. Nepochybně, že v roce 1938 byly branné síly západních spojenců hůře připraveny než v roce 1939. Co už tito lidé neříkají je, že totéž platí i o Německu. Je nyní zřejmo z norimberských procesů, že německé branné síly a německý válečný průmysl byl v době Mnichova připraven na válku, která by netrvala déle než šest měsíců. Německý generál Halder, který v roce 1938 byl náčelníkem německého generálního štábu, doznal v Norimberku, že on sám a s ním mnoho německých důstojníků, díval se na možnost války proti Západu jako na podnik krajně riskantní pro Německo. Někteří z těchto pánů dokonce varovali Hitlera před možnými následky takového dobrodružství. Bylo nutno počítat s malou, ale dobře vyzbrojenou československou armádou, s pohraničními opevněními, s možností války se Sovětským svazem a tudíž bojem na dvou frontách. Ale Hitler si byl jist i v těch nejistých chvílích, že válka nebude a že dostane suchou cestou všechno, co chce. O rok později byl pak již připraven na dlouhou válku. A to umožnil Mnichov!

V historické perspektivě

Bylo by velkým omylem, kdybychom se dívali na mnichovskou krizi a celou politiku appeasementu jako na události ojedinělé, jako na něco, co se vymyká z rámce evropské politiky mezi dvěma válkami a zejména ovšem událostí od roku 1933. Je třeba, abychom se i my naučili dívat se na Mnichov bez vášnivého zaujetí. Takto viděno je všechno, co se stalo v Mnichově před lety jenom mezníkem, velmi významným mezníkem, na cestě od ztraceného míru k nové válce. Mnichov konec konců učinil konec politice smířovaček. Jen o šest měsíců později německé branné síly obsadily zbytek Československa. Celému světu musilo být zřejmo, že politika appeasementu dokonale zkrachovala; byli posíleni ve svém úsilí ti státníci, kteří od počátku byli proti této politice. Obsazení Československa jim umožnilo ovlivnit mnohem účinněji Chamberlaina a Daladiera, kterým nakonec nezbylo než válku vyhlásit. Hitler se nepochybně domníval, že mnichovskou dohodou daly mu západní mocnosti volnou ruku ve východní Evropě. Jakmile však Británie uzavřela dohodu s Polskem a Francie se hlásila ke své spojenecké smlouvě s touto zemí, situace byla jasná. Po druhé se už Hitlerovi jeho hra nepovedla. Prvního září 1939 německá armáda překročila hranice západního Polska a 3. září začla druhá světová válka. Počátek války znamenal také definitivní konec politiky appeasementu, již mnichovská dohoda čtyř mocností byla nejradikálnějším projevem.

Myslím, že je opravdu na čase, abychom viděli Mnichov v této historické perspektivě. Tím spíše, že všichni účastníci zaplatili draze za mnichovskou

politiku. Mnichov byl posledním krokem k válce a tato vítězná válka se všemi oběťmi, které spojenci přinesli, musí být viděna i v souvislosti s mnichovskými událostmi. Nevěřím v rekriminace v politice. Vždyť konec konců jak Britannie, tak i Francie prohlásily slavnostně mnichovskou dohodu za neplatnou. 5. srpna 1942 oznámila britská vláda, že se necíti být nadále vázána mnichovskými závazky. V září téhož roku oznámil totéž generál de Gaulle jménem svobodné Francie. Také vláda Spojených států prohlásila už za války, že nikdy neuznala mnichovskou dohodu a všechno, co se sběhlo po září 1938. Československá republika už za války byla uznána de iure, její legální vláda a všechny potřebné úřady byly v Londýně. Platí tudíž dnes ocenění československé oběti, jak je formuloval prezident Dr Edvard Beneš: „Válka se začala o Polsko, ale vlastní její východisko byl Mnichov a obsazení Československa. Zdrojem pádu Hitlera a diktatur v Evropě bude navždycky, podle historické pravdy, velká oběť Československa.“

Konec mnichovské politiky?

Zbývá položit si otázku: je mnichovská politika opravdu mrtva? Je politika appeasementu zcela zdiskreditována? Byly malé národy osvobozeny ze strachu před útokem a násilím? Bylo dosaženo hlavních cílů, pro které se vedla tato válka? Myslím, že na všechny tyto otázky nutno odpovědět záporně. Národy a státy, politikové a občané nebyli vysvobozeni ze strachu, podezření a sobectví. Právě ze srdce Evropy můžeme dobře pozorovat, jak zahraniční politika různých zemí, malých i velkých, spočívá na strachu, podezření, moci, nacionálním sobectví nebo úzkých zájmech hospodářských. Mocnosti — především Spojené státy, Velká Britannie a Sovětský svaz — založily svou zahraniční politiku nikoli na velkých ideálech Atlantické charty, ale na vzájemném strachu.

Mezi Spojenými státy a Britannií na straně jedné a sovětským Ruskem na straně druhé, je strašlivé podezřívání pokud jde o skutečné cíle, skutečné úmysly dnešních i budoucích činů těchto států. Hybnou silou tohoto podezření je strach, že jedna nebo druhá strana by opět mohla po fašistickém vzoru provádět svou politiku třeskotem zbraní, anebo že by tato politika zavedla svět do situace, z níž by nebylo jiného východiska, kromě války. Toto je takměř stejná situace, v níž byl svět na podzim 1938. Podpisovatelé různých mezinárodních dohod se vzájemně obviňují z porušování těchto smluv. Organizace Spojených národů je těžkými spory zcela paralysována. Loutkové vlády se v nejedné zemi dostávají k moci, výsledky voleb se falšují a místo hospodářské spolupráce nastupuje leckde hospodářská válka. Problém Německa a Rakouska je dosud nerozřešen. Svět je prakticky rozdělen se všemi z tohoto plynoucími důsledky.

My, občané malého státu a příslušníci malého národa, pozorujeme s neklidem a obavami tuto mezinárodní scénu. Je jisté, že nemůžeme žít jako

opravdu svobodný, opravdu nezávislý a opravdu demokratický stát ve světě, který je rozdělen. Po celá staletí tento národ „otvíral okna“ na západ i východ. Jestliže svět bude definitivně rozdělen do dvou částí, pak i tento stát bude svobodným, nezávislým a demokratickým jenom podle jména. Proto opravdoví demokraté v této zemi věří jen ve spolupráci všech se všemi, věří v nedělitelnost míru i světa a jsou rozhodnými odpůrci politiky bloků v národě a mezi národy.

Co Evropa dnes potřebuje, je inspirující, jasnozřivé vedení, mravní i politické, vyvěrající z hlubokého poznání dnešních nesnázi i potřeb společnosti. Evropa čeká na zaznění polnice, jež by vyzvala ke společné práci. Takové, jako zaznělo v osudném roce 1940, kdy Churchill vyzval národy, aby ve svém boji vytrvaly až do konce. Ohromné masy všech slušných lidí v Evropě, které si nepřejí ničeho než míru a bezpečnosti, zoufale hledají správnou cestu a pátrají po hlasu inspirujícím, dosti mocným a bez pochyb upřímným, který by vedl svět ke společným ideálům naší helénsko-křesťanské civilizace. Ani dnes nechtějme opakovat omyly Minichova v tom, že bychom se pokoušeli usmířovat zlo. Viděli jsme, že zlo možno jen zneškodnit. Jsem přesvědčen, že takovýto boj nemůže skončit vítězně, dokud se nám nepodaří porazit nelidskost, sobectví, šovinismus a především lhostejnost k velkým myšlenkám a ideálům, na kterých dosud spočívá naše civilizace. Není pochyb o tom, že jak v Sovětském svazu, v Anglii a ve Spojených státech, tak i ve všech evropských demokratických zemích je dosti lidí a dosti sil, které budou následovat bez ohledu na překážky, hlas, který nás vyvede z *dnešní* těžké krise. Bude to hlas odvážných lidí, kteří se poučili i v tomto směru na událostech ze srpna a září 1938.

U příležitosti Dne pohraničnicků v SSSR, pořádaného na počest 60. výročí vydání dekretu sovětské vlády o zřízení pohraniční stráže, přinesl sovětský list PRAVDA článek generálplukovníka Vadima Matrosova, velitele pohraničních vojsk SSSR. V délce mnoha tisíc kilometrů Sovětský svaz hraničí se zeměmi socialistického společenství. Jsou to hranice nového typu, píše autor. Pomáhají navazovat vztahy dobrého sousedství, vzájemného porozumění a bratrství. [...]

Naši odpurci nyní spoléhají na ideologickou diverzi. Snaží se k nám pašovat nepřátelskou literaturu obsahující menávistné pomluvy proti SSSR a další materiály protisovětského zaměření. Tyto podvratné akce často uskutečňují pod heslem „svobody kontaktu“ a „ochrany lidských práv“. Ať se však ohánějí jakýmkoli demagogickými hesly, jejich skutečné cíle a záměry jsou jasné — snaží se podkopat a oslabit sovětské společenské a státní zřízení. Tyto pokusy jsou odsouzeny ke krachu, neboť pro emisary zahraničních tajných služeb i pro publikace propagující válku, násilí, rasismus a nenávisť mezi lidmi budou hranice Sovětského svazu vždy uzavřeny.

Rudé právo, 3.6.1978